

**Odczyt dawkomierzy TL w trybie analizatora.
Wyznaczanie indywidualnego współczynnika czułości detektorów
termoluminescencyjnych LiF.**

instrukcja do ćwiczenia nr 5

Cel ćwiczenia

1. Poznanie struktury różniczkowej krzywej TL dawkomierzy LiF
2. Obserwacja wpływu szybkości grzania na kształt krzywej TL
3. Określenie współczynnika odpowiedzi detektora TL na dawkę promieniowania jonizującego.

Zagadnienia do kolokwium wstępnego

1. Zjawisko luminescencji
2. Model teoretyczny zjawiska termoluminescencji:
  - struktura pasmowa termoluminofora,
  - zmiany w konfiguracji elektronowej termoluminofora pod wpływem działania promieniowania jonizującego,
  - prawdopodobieństwo termicznego wyrzucenia elektronu z pułapki (wzór Boltzmanna),
  - zmiana liczby elektronów uwięzionych w pułapkach w jednostce czasu,
  - natężenie światła luminescencji,
  - krzywe TL,
  - najczęściej używane materiały termoluminescencyjne,
  - cechy charakterystyczne dozymetrii termoluminescencyjnej.
3. Sposoby odczytu dawkomierzy
4. Obróbka termiczna detektorów TL
5. Kalibracja detektorów TL
6. Metoda obliczania dawki pochłoniętej w odległości r od źródła o aktywności A emitującego promieniowanie gamma energii E .

Literatura

1. T. Niewiadomski: Dozymetria termoluminescencyjna w praktyce. Instytutu Fizyki Jądrowej, Kraków 1991.
2. C. Furetta: Handbook of thermoluminescence. World Scientific Publishing Co., 2003.
3. Dozymetria termoluminescencyjna - Instrukcja do ćwiczenia laboratoryjnego z dozymetrii promieniowania jonizującego dla studentów specjalności Fizyka Medyczna i pokrewnych, WFiIS AGH. Wydział Fizyki i Informatyki Stosowanej, Akademia Górniczo-Hutnicza im. S. Staszica w Krakowie.

Aparatura

1. Stanowisko odczytu dawkomierzy TL:
  - laboratoryjny czytnik RA'94 Microlab
  - oprogramowanie LTLD
2. Stanowisko ekspozycji dawkomierzy TL na dawkę promieniowania gamma
  - izotop ^{137}Cs
  - płytki aluminiowa

Przebieg ćwiczenia

1. Przygotować stanowisko odczytu dawkomierzy do pracy:
  - a) Włączyć czytnik RA'94
    - na wyświetlaczu pojawi się komunikat „*autokomp*”
    - gdy pojawi się komunikat „*move*” należy wysunąć szufladę czytnika
    - przy ponownym pojawieniu się komunikatu „*move*” należy wsunąć szufladę czytnika
  - b) Uruchomić na komputerze system operacyjny Windows XP
  - c) Zalogować się na konto *Student* hasłem: „*pracownia*”
  - d) Uruchomić program TLD za pomocą ikony skrótu znajdującej się na pulpicie
  - e) Po zakończeniu autokompensacji czytnika (na jego wyświetlaczu pojawi się napis „*measurement*” w miejscu „*autocomp*” należy:
  - f) Połączyć komputer z czytnikiem
    - W zakładce Main kliknąć opcję *Online/offline*
    - O ustanowieniu komunikacji między czytnikiem a komputerem informuje komunikat „Line” na wyświetlaczu czytnika
    - Poczekać aż czytnik ponownie wykona proces autokompensacji
  - g) W zakładce „*Configuration*” ustawić żądane parametry pracy czytnika:
  - h) W tabeli z prawej strony zadać następujące parametry odczytu:
    - temp max – 260 °C
    - temp 1 – 50 °C
    - temp 2 – 175 °C
    - temp 3 – 260 °C
    - heating rate – 5 °C/s
    - pozostałe parametry bez zmian
  - i) Przepisać do czytnika (do tabeli z lewej strony ekranu) żądane parametry przy użyciu opcji „*Write*”
  - j) Poczekać do ponownego zakończenia procedury autokompensacji czytnika
    - gdy pojawi się komunikat „*move*” należy wysunąć
    - przy ponownym pojawieniu się komunikatu „*move*” należy wsunąć szufladę czytnika
    - gdy na wyświetlaczu pojawi się napis „*measurement*” w miejsce „*autokomp*” należy powrócić do menu głównego
  - k) Wrócić do menu głównego – w zakładce „*Main*” kliknąć opcję „*Reader/Analyser*” zmieniającą tryb pracy „*Reader*” na wymagany w niniejszym ćwiczeniu „*Analyser*”. Wyborowi temu towarzyszyć będzie odpowiednia zmiana komunikatu na wyświetlaczu czytnika
  - l) W takim stanie czytnik jest gotowy do pracy
  - m) Należy przejść do zakładki „*Analyser*” w celu dokonania odczytu dawkomierzy TL
2. Dokonać odczytu pierwszych 3 dawkomierzy
  - a) pierwszy detektor umieścić w szufladzie czytnika numerkiem do dołu
  - b) wybrać opcję „*New*”
    - w ukazującym się oknie wpisać nazwę detektora poddawanego odczytowi
    - zatwierdzenie wpisu klawiszem „Enter” spowoduje uruchomienie wygrzewania i odczytu detektora. Jednocześnie na ekranie rysowana będzie krzywa termoluminescencyjna badanego detektora
    - Poczekać do zakończenia pomiaru

- Zakończenie odczytu i transmisja danych do komputera sygnalizowane będą zapaleniem się zielonej diody na panelu przednim czytnika
  - Detektor można wyjąć z czytnika i zastąpić go następnym dopiero, gdy temperatura wewnątrz komory grzewczej czytnika spadnie poniżej 35°C
- c) przeprowadzić analizę krzywej TL
- w zakładce „info” należy:
  - ustawić znaczniki *temp1* i *temp2* na wartość: odpowiednio: 100°C i 260°C, a następnie odczytać *area* - pole powierzchni pod krzywą TL w tym zakresie temperatur
  - zapisać plik z krzywą termoluminescencyjną używając opcji „save”
  - zapisać krzywą TL w formacie ASCII za pomocą skrótu klawiszowego *Shift+F5*
- d) Dokonać odczytu następnego detektora LiF
3. Po zakończeniu odczytu pierwszych 3 dawkomierzy powrócić do zakładki „*Configuration*”
  4. Zmienić szybkość grzania *heating rate* na 1 °C/s
  5. Przepisać nowe parametry do czytnika i postępować jak poprzednio
  6. Dokonać odczytu pozostałych 3 dawkomierzy.
  7. Po zakończeniu odczytu tła wszystkich 6 dawkomierzy należy napromienić każdy z nich promieniowaniem gamma ¹³⁷Cs:
    - Bezpośrednio na źródle ¹³⁷Cs o znanej aktywności (A) układać pojedynczo detektory TL
    - Każdy z detektorów należy napromienić przez 10 minut.
    - Na podstawie wzoru: $D = \frac{\Gamma \cdot A \cdot t}{l^2}$, gdzie $\Gamma = 1,032 \times 10^{-4}$ (mGy×m²)/(MBq×h) określić dawkę zaabsorbowaną przez każdy z detektorów, przyjmując odległość źródło – detektor wynoszącą $l = 0,1$ mm.
  8. Dokonać odczytu napromienionych detektorów w warunkach takich jak poprzednio.
  9. Po zakończeniu pomiarów rozłączyć czytnik i komputer, wybierając opcję „*Online/Offline*” w karcie „*Main*”
  10. Zamknąć program TLD
  11. Wyłączyć czytnik RA'94
  12. Skopiować na odpowiednie pliki w formacie ASCII z folderu AGLOW (skrót do folderu znajduje się na pulpicie)
  13. Wyłączyć komputer

Opracowanie wyników

1. Na podstawie wyników odczytu dawkomierzy naświetlonych dawką kalibracyjną wyznaczyć dla każdego z nich indywidualny współczynnik czułości.
2. Wyznaczyć współczynnik kalibracji wraz z jego niepewnością.
3. Porównać krzywe termoluminescencyjne przed i po anilacji (dla tego samego detektora). Omówić różnice, ocenić celowość przeprowadzania anilacji.
4. Porównać krzywe termoluminescencji zbierane z różnymi szybkościami grzania: zmiany amplitud i położenia poszczególnych pików, wartość całki pod krzywą. (Przed rysowaniem krzywych i wyciąganiem wniosków należy wyniki skorygować za pomocą indywidualnych współczynników czułości!)
5. Sformułować wnioski.

Przydatne wzory:

1. Współczynnik kalibracyjny

$$K = \frac{\bar{M} - \bar{M}_t}{D}$$

$\bar{M}$ - średnia z odczytu serii detektorów naświetlonych znaną dawką D

$\bar{M}_t$ - średnia z odczytu serii detektorów nienaświetlonych (tła)

2. Indywidualny współczynnik czułości

$$K_i = \frac{\bar{M}}{M_i}$$

$\bar{M}$ - średnia arytmetyczna odczytów serii detektorów

M_i - wynik odczytu i-tego detektora